

Lapse õigused 2020-2021

Helika Saar

Lühendatud versioon avaldatud „Inimõigused Eestis 2020-2021“

Kolmkümmend aastat tagasi, 37 päeva pärast omariikluse taastamist, ratifitseeris Eesti Vabariik ÜRO Lapse õiguste konventsiooni¹ (edaspidi tekstis ka LÕK), mille üheks põhiprintsiibiks on lapse parimatest huvidest lähtumine. Iga lapse puhul. Igas lapsi puudutavas otsuses. Iga otsustaja poolt. „Oleks ju väga lühinägelik Eesti omariikluse igikestvuse seisukohalt, kui me käsitleksime asju ainult kitsalt ja ei pööraks põhitähelepanu laste õigustele,“ rõhutas 19 aastat hiljem toonane õiguskantsler Indrek Teder².

Eestile on tunnustus, et 2021 juunis nimetas ÜRO peasekretär Antonio Guterres president Kersti Kaljulaidi kaheks aastaks naiste, laste ja noorukite õiguste eestkõnelejaks. Samas, on tegu ka suure vastutusega olla riigina lapse õiguste edendamisel ise eeskujuks. Tehtud on palju³, lapse õigustest ja heaolust räägitakse rohkem, laste häält on rohkem kuulda. Ei ole vähese tähtsusega, et lõpuks heisati 1. juunil 2021 lastekaitsepäeva puhul riigilipud⁴. Samas on vananeva ja väheneva elanikkonnaga Eestis, kus iga laps on kullahinnaga veel palju teha - 30 aastat pärast LÕK-i ratifitseerimist ei tohiks olla olukorda, kus keegi ei märka kahte abivajavat last, keda vanemad väidetavalt oskamatuses lukustasid viie aasta jooksul igal nädalavahetusel akendeta pimedasse tuppa, kuhu lapsed olid sunnitud ka oma väljaheiteid tegema⁵. Ükski laps olema olukorras, et ta ei saa poliitpingongi tõttu õigeaegselt vajalikku teenust, kuigi tema vaimne tervis on oluliselt halvenenud; kogeb ebavõrdsust ja ilmajätust muu hulgas oma ääremaal asuva elukoha tõttu või tema kodukohast kaob võimalus huvihariduseks, kuna riik ja omavalitus ei leia lahendust selle rahastamisel.

Ajavahemikul 2020-2021 tõusetus COVID-19 pandeemia valguses senisest enam küsimus - kuidas leida tasakaal lapse õiguste ja huvide, pere huvide ning riigi huvide vahel. Märksõnadeks said ärevus, hirm, eraldatus, uute digioskuste omandamine, tihe elu kodukontor-koolis, distantsõpe⁶, aga ka ebavõrdsuse suurenemine, vaimne tervis⁷ ja laste suitsiidid.

LÕK sisaldab enamikus samu õigusi nagu teised inimõigusi puudutavad kokkulepped, eripäraks ainult lastega seotud õigused, nagu lapse huvide primaarsus, õigus areneda, lapse õigus tema arvamusega arvestamisele, õigus erikohtlemisele ning õigus puhkusele, mängimisele ja vabale ajale.

---

¹ Eesti Vabariik ühines lapse õiguste konventsiooniga Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 26. septembri 1991. a. otsuse (RT 1991, 35, 428) alusel, ühinemiskiri anti hoiule ÜRO peasekretärile 20. oktoobril 1991. a. ning konventsioon jõustus Eesti suhtes 20. novembril 1991. a. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

² Indrek Tederi ettekanne Riigikogu täiskogu päevakorrapunktis "Olulise tähtsusega riiklik küsimus: laste õiguste tagamine" 3.06.2010. (Suulise ettekande kirjalik tekst). Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.oiguskantsler.ee/et/indrek-teder-ettkanne-laste-oiguste-tagamine-riigikogus>

³ Näiteks Lastemaja, Laste Vaimse Tervise Keskuste või Lasteabi teenuse loomine, erinevad kiusamist ennetavad programmid, suurem tähelepanu kaasavale haridusele, keelustati füüsiline karistamine, loodi lasteombudsmani ametikoht, noortel on võimalus osaleda kohaliku omavalitsuste valimistel, loodud on SKA lastekaitseteenistus erinevate teenustega, et olla toeks kohaliku omavalituse lastekaitsetöötajale, jne.

⁴ Lastekaitse Liit (2021) Lastekaitsepäev on tänavu esmakordselt riiklik tähtpäev ja lipupäev. 01.06.2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://ajakiri.lastekaitseliit.ee/2021/06/01/lastekaitsepäev-on-tanavu-esmakordselt-riiklik-tahtpäev-ja-lipupäev/>

⁵ Einmann, A. (2021) Vanemad hoidsid lapsi nädalavahetuste kaupa pimedas ruumis luku taga. Postimees. 22.02.2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://leht.postimees.ee/7185406/vanemad-hoidsid-lapsi-nadalavahetuste-kaupa-pimedas-ruumis-luku-taga>

⁶ Beilmann, M., Kutsar, D., Soo, K., Nahkur, O. (2020) Laste heaolu eriolukorra ajal: praktikute ja uurijate vaade. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoolaste-heaolu-eriolukorra-ajal-praktikute-ja-uurijate-vaade>

⁷ Eriolukord tõi kaasa palju vaimse tervise probleeme: ärevust, hirmu, endasse tõmbumist, lootusetust ja ka paanikahoogusid, seetõttu oli vajadus (psühholoogilise) nõustamise järele sel perioodil erakordselt suur.

Kõik need õigused löid vähemal või suuremal määral ajavahemikul 2020-2021 kõikuma. ÜRO Lapse Õiguste Komitee on rõhutanud⁸, et lapsepõlve tuleb vaadelda ainulaadse perioodina, mille käigus laps areneb ja mille jooksul toimunud lapse õiguste rikkumised võivad tuua kaasa eluaegseid põlvkondade piire ületavaid tagajärgi. Inimgeograaf professor Helen Soováli-Seppingu kohaselt on koroonakriisi varjus veel teised kriisid, millel veelgi pikemaajalised mõjud: 1) kodus istumise aasta järel süvenenud vaimse tervise kriis koolinoorte seas, mis jätab ühiskonnale mõju aastakümneteks; 2) kommunikatsioonikriis; 3) koduõppest tulenevate aukude tõttu hariduskriis; 4) kodus istumisest tuleneva ülekaaluliste tõusuga seotud tervisekriis⁹.

ÜRO Lastefond UNICEF'i hinnangul on koroonakriisist saanud lapse õiguste kriis¹⁰. Pandeemia on globaalselt ohtu seadnud aastakümnete pikkuse töö laste heaolu ja tervise heaks¹¹. Lisaks kevadel 2020 kümne rahvusvahelise inimõiguste organisatsiooni poolt tehtud ühispöördumisele kaitsta inimõigusi pandeemia tingimustes¹², hoiatas ka ÜRO Lapse Õiguste Komitee oma pöördumises COVID-19 pandeemia ränga vaimse, emotsionaalse ja psühholoogilise mõju eest lastele, kutsudes riike üles lapse õigusi kaitsma¹³. Seega vajavad lapse õigused nii Eestis kui ka globaalselt suuremat tähelepanu ning deklareeritu peab realiseeruma tegudes. Täna, nüüd ja praegu, sest homme võib mitte ainult laste, vaid ka kogu Eesti jaoks juba hilja olla.

Perioodil toimus mitmeid märkimisväärseid arenguid ja algatusi, millest valikut käsitletakse ka käesolevas peatükis.

Poliitilised ja institutsionaalsed arengud

ÜRO Lapse Õiguste Komitee on oma lõppjäreldest Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta rõhutanud¹⁴, et tervitatakse laste ja perede arengukava 2012–2020 ja lastekaitse nõukogu moodustamine 2016. aastal. Siiski oli komitee mures, et osalisriigil puudub terviklik valdkondadevaheline lapse õiguste poliitika, mis tagaks, et kõik riiklikud poliitikad ja programmid vastavad konventsioonile. Paraku jätkuvalt terviklik poliitika puudub, ühtse ennetusnõukogu loomisel kaob lastekaitse nõukogu eraldiseisva valitsuskomisjonina. Samuti ei planeeri riik eraldi koostada ka uut laste ja perede arengukava, vaid plaan on integreerida teemad teiste valdkondade kõrval heaolu arengukavasse 2023-2030. On oht, et teemade paljususe tõttu võivad osad lapsi puudutavad äärmiselt olulised teemad kõikehõlmavast arengukavast suisa välja jääda. Seega paraku täpselt vastupidiselt sellele, mida ÜRO Lapse Õiguste Komitee oma soovitusel 2017. aastal positiivsena Eestis osas välja tõi.

Esmane vastutus lapse õiguste ja heaolu tagamise eest on lapse vanematel, toetav roll on riigil ja

---

⁸ ÜRO Lapse Õiguste Komitee (2013) Üldkommentaari nr. 14 (2013) lapse õigus tema parimate huvide esikohale seadmisele (artikkel 3 par. 1). Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Lapse_õigused_ja_heaolu/uldkommentaari_nr_14.pdf

⁹ POLIITIKAGURU: Inimgeograaf: koroonakriisi varjus on küpsemas veel mitu kriisi. 07.03.2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.postimees.ee/7195628/inimgeograaf-koroonakriisi-varjus-on-kupsemas-veel-mitu-kriisi>

¹⁰ Koronakriisi vaikuttaa dramaattisesti lapsiin. UNICEF.fi koduleht. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.unicef.fi/lasten-puolella/koronakriisi-vaikuttaa-dramaattisesti-lapsiin/>

¹¹ Lapsiasiavaltuutettu (2021) Lasten oikeudet vaarantuvat jälleen, lapsiasiavaltuutettu varoittaa. 02.08.2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.stinfo.fi/tiedote/lasten-oikeudet-vaarantuvat-jalleen-lapsiasiavaltuutettu-varoittaa?publisherId=17712812&releaseId=69915201>

¹² Office of the High Commissioner for Human Rights (2020) UN Human Rights Treaty Bodies call for human rights approach in fighting COVID-19. 24.03.2020. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25742&LangID=E>

¹³ The Committee on the Rights of the Child warns of the grave physical, emotional and psychological effect of the COVID-19 pandemic on children and calls on States to protect the rights of children. (08.04.2020). Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.unicef.nl/files/INT_CRC_STA_9095_E.pdf

¹⁴ Lõppjäreldest Eestis teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta (2017). ÜRO Lapse Õiguste Komitee, Genf. Arvutivõrgus kättesaadav eestikeelsena: <http://www.sm.ee/et/lapse-õigused-ja-heaolu-0>

kohalikul omavalitsusel (edaspidi tekstis ka KOV)¹⁵. Riigikohus rõhutas 2019. detsembris põhiseaduslikkuse järelevalvemenetluses (otsus asjas nr 5-18-7¹⁶), et abi osutamiseks peab olema seadustes asjakohane regulatsioon, ülesande täitmiseks tuleb anda piisavalt raha, samuti peab selle täitmise üle tegema järelevalvet ning õigustatud isikule tagama tõhusad võimalused oma õiguste kaitsmiseks.

Lapse heaolu sõltub paljuski peres valitsevatest suhetest. Paraku on lapsi puudutavad vaidlused ajas kasvanud¹⁷. Perelepitusteenust on Eestis arendatud üle 20 aasta, tasuta nõustamis- ja lepitusteenuse vajalikkusele on juhtinud ka tähelepanu ÜRO Lapse õiguste Komitee oma viimastes soovitus¹⁸. Veebruarist 2020 viib Sotsiaalkindlustusamet (edaspidi tekstis ka SKA) ellu Norra ja EMP'i projekti „Riikliku perelepitussüsteemi rakendamine”, Vabariigi Valitsus tegi õnneks korrekture esialgselt planeeritud riigi eelarvestrateegias¹⁹ kiites septembris 2021 heaks riikliku perelepitussüsteemi loomise²⁰ (seaduse planeeritav jõustumistähtaeg 1. september 2022), et võimaldada vanematel lahku minnes sõlmida lapse heaolust lähtuvaid elukorralduse kokkuleppeid nii kohtuväliselt kui ka varajases faasis kohtumenetluse ajal, tagades tasuta riikliku perelepitusteenuse riigiüleiselt. Esmaselt koostati toetavad infomaterjalid lastega peredele lahkumise korral²¹.

Positiivsena saab välja tuua ka edusamme taastava õiguse juurutamises. Vägivallaennetust on vaja arendada terviklikult, süsteemselt ja valdkondadeüleiselt, et see võimaldaks pakkuda inimestele nende vajadusest lähtuvaid, õigeaegseid ja sujuvalt toimivaid teenuseid. Taastava õiguse ideoloogia ja meetodite levimine on kriminaalpoliitika prioriteet aastani 2030, töös on eriilmelised projektid, nt SKA koolitas vabatahtlikke konfliktivahendajaid (kelle üks ülesanne on vahendada lastega seotud konflikte ja õigusrikkumisi – ka juba süüteomenetluse väga varases faasis), valmimisel on taastava õiguse kontseptsioon, et rakendamist soodustada ja luua kogukond, kes taastavat õigust kasutavad²².

Jõhvis avati augustis 2020 kolmas lastemaja²³. SKA lastemajades, kuhu jõuavad seksuaalselt väärkoheldud või selle kahtlusega lapsed, abistati 2020 aastal 429 last. Juhtumite arv erinevates lastemajades kasvab regulaarselt. Samas võttes arvesse seksuaalse väärkohtlemise levikut²⁴, on vaja suurendada laste vastu suunatud seksuaalkuritegude efektiivsemaks ja kiiremaks menetlemiseks Politsei- ja Piirivalveameti (edaspidi tekstis ka PPA) lastekaitsegruppide ja prefektuuride laste vastu toimepandud seksuaalkuritegusid menetlevate politseiametnike ressursi, tõhustada omavahelist koostööd ja kasvatada teabeanalüüsi võimekust kuritegude avastamiseks ja ennetamiseks.

---

¹⁵ Loe lähemalt: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106122014001>

¹⁶ Loe lähemalt: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-18-7/8>

¹⁷ Igal aastal pöörduvad erinevate last puudutavate küsimuste lahendamiseks kohtusse ligi 4000 inimest. Suhtlus- ja hooldusõiguse küsimused moodustasid 2020. aastal ca viiendiku SKA lastekaitseosakonda tehtud pöördumistest. Lasteabitelefoni tehti 2020. aastal hooldusõigusega seotud kohtumenetlusega ja kohtuvälistes küsimustes 678 pöördumist. Ka Lastekaitse Liidu poole pöörduvad igal aastal aina rohkem peresid, kes soovivad nõu perekonnaõiguslike probleemide lahendamiseks. Loe lähemalt: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/valitsus-kiitis-heaks-riikliku-perelepitussusteemi-loomise>

¹⁸ Ibid. 14

¹⁹ Lastekaitse Liit: laste pealt ei tohi riik eelarves kokku hoida. Uudised TV3. 30.05.2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://uudised.tv3.ee/eesti/uudis/2021/05/30/lastekaitse-liit-laste-pealt-ei-tohi-riik-eelarves-kokku-hoida>

²⁰ Loe lähemalt: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/valitsus-kiitis-heaks-riikliku-perelepitussusteemi-loomise> ja <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoo/riikliku-perelepitusteenuse-valjaarendamine>

²¹ Loe lähemalt: https://www.facebook.com/riiklikperelepitusteenus/?hc_location=ufi

²² Toetab ka Siseturvalisuse arengukava 2020-2030, kus on oluliseks tegevussuunaks suurendada kohalike omavalitsuste suutlikkust lahendada väiksemaid korrarikkumisi ning vältida sündmuste kordumist ja taastada tavapärane olukord, tõhustades koostööd seotud organisatsioonide vahel.

²³ Loe lähemalt: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/johvis-avatakse-kolmas-lastemaja>. Lastemajad ka Tallinnas ja Tartus.

²⁴ Hillep, P., Pärnamets, R., Eesti Uuringukeskus OÜ ja Norstat Eesti AS. Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise hoiakute ja kogemuste uuring (2020) Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/laste_ja_noorte_seksuaalse_vaarkohtlemise_hoiakute_ja_kogemuste_uuring_2020.pdf

Septembris 2020 avati Hiiumaa Sotsiaalkeskuse Noortekodu (kuus kohta), kuhu saadetakse lapsed peamiselt sotsiaalhoolekande seaduse alusel ning noored, kes on vägivaldsed pigem enda kui teiste vastu. Samas on vaja selline teenus tagada ka näiteks põhihariduse omandanud, vahetu suitsiidiohuga ja äärmuslikult ennast kahjustava käitumisega, sõltuvusprobleemidega lastele, samuti erihoolekandeteenust vajavatele üle 16-aastastele lastele, aga ka äsja täisealiseks saanud noortele (18–20-aastastele).

Ühiskondlikku korraldust kujundava institutsioonina saab riik aidata luua tingimusi laste ja perede toimetuleku parandamiseks, pakkudes muuhulgas toetavaid meetmeid. Paraku kõik otsused ei ole alati laste toimetulekut toetavad – muu hulgas SKA otsus muuta puude tuvastamise praktikat, mille tagajärjel jäi osade puudega laste puue edaspidi tuvastamata ja lapsed ilma vajalikust abist, sai põhjendatud kriitika osaliseks²⁵. Riigikogu võttis olukorra lahendamiseks vastu vajaliku seaduse muudatuse²⁶, kuid on jätkuvalt mitme diagnoosiga lapsi, kellel tuvastatakse varasemaga võrreldes kergem puue või ei tuvastata üldse puuet - mistõttu jäävad nad ilma ka hädavajalikust toest.

Aastal 2020 vajab iga viies laps Eestis mõnda hariduslikku tugiteenust ning iga kaheteistkümnes laps olulisel määral tuge hariduse-, sotsiaal- ja/või tervishoiuvaldkonnast ning oli puudega, tõhustatud või eritoel. Tugispetsialistide vajadusest on räägitud aastaid²⁷, nii Riigikontrolli audit²⁸ kui erinevad analüüsid kinnitavad, et erivajadusega laste abi saamine võib takerduda liigselt killustatud, aeganõudva ja bürokraatliku tugisüsteemi taha. Õiguskantslerit nõustava puuetega inimeste nõukoja arvamusel kohaselt on just hariduslike erivajadustega (edaspidi tekstis ka HEV) õpilaste toetamine (sh tugispetsialistide olemasolu) üks põletavamaid küsimusi, mis tuleb lahendada. Ka õiguskantsler²⁹ on rõhutanud, et endiselt ei ole tagatud seadustega ette nähtud õigust saada abi vajalikus mahus ja pädevalt tugispetsialistilt ning kohe, kui lapse abivajadus on selgunud. HEV laste võimalus saada neile vajalikku tuge sattus ohtu ka COVID-19 leviku tõttu väljakuulutatud eriolukorra ajal³⁰. Olukorda leevendab Vabariigi Valitsuse otsus käivitada sotsiaalministeeriumi ning haridus- ja teadusministeeriumi koostöös erivajadusega laste tugisüsteemi reform³¹, mille eesmärk on pakkuda lastele kiiremat, tulemuslikumat ja terviklikumat abi.

Augustis 2020 kinnitas Vabariigi Valitsus noortevaldkonna arengukava 2021-2035³², mis seab visiooniks, et aastal 2035 elavad noored kõigis Eesti piirkondades tervislikku ja täisväärtuslikku elu ning on võimestatud muutma kogukonda ja riiki sellisel, et Eestis on maailma parim keskkond

---

²⁵ Loe lähemalt: Habicht, A. (2019) Ringmäng puudega lapse ümber. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.err.ee/997423/anneli-habicht-ringmang-puudega-lapse-umber> ja Habicht, A. Puue kas on või ei ole, ning mida see endaga kaasa toob. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://sinuga.epikoda.ee/esimene-veebinumber/puue-kas-on-voi-ei-ole-ning-mida-see-endaga-kaasa-toob>

²⁶ Loe lähemalt: <https://www.riigiteataja.ee/akt/109042020014>

²⁷ Vaata näiteks: ÜRO lapse õiguste konventsiooni täiendav aruanne. (2015) MTÜ Lastekaitse Liit, Tallinn. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2016/02/%C3%9CRO-LAPSE-%C3%95IGUSTE-KONVENTSIOONI-T%C3%84IENDAV-ARUANNE.pdf>; Ühisaruandes Eesti kolmanda üldise korralise ülevaatus (UPR) jaoks. 2020. Eesti võrdse kohtlemise võrgustik. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://humanrights.ee/app/uploads/2020/12/UPR-EST-uus.pdf>; Saar, H. Lapse õigused 2018-2019 (2019). Inimõigused Eestis 2020. Inimõiguste Keskus. Pikem versioon arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2019/12/Lapse-%C3%B5igused-2018-2019.pdf>

²⁸ Riigikontroll (2020) Hariduse tugiteenuste kättesaadavus. Kas lapsed saavad hariduse omandamisel lasteaia ja koolis vajalikke tugiteenuseid? Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikontroll.ee/Riigikontrollipublikatsioonid/Auditaruanded/tabid/206/Audit/2516/AuditId/462/language/et-EE/Default.aspx>

²⁹ Loe lähemalt: <https://www.oiguskantsler.ee/ylevaade2020/lapsed-ja-noored>

³⁰ Vabariigi Valitsuse 13. märtsi 2020. aasta korralduse nr 77 punkti 1 kohaselt lõpetati õppeasutustes tavapärase õppetöö ja viidi see üle kaugõppele.

³¹ Loe lähemalt: <https://www.sm.ee/et/uudised/valitsus-toetas-erivajadusega-laste-tugisusteemi-reformi>

³² Loe lähemalt:

https://www.hm.ee/sites/default/files/noortevaldkonna_arengukava_2021-2035_kinnitatud_12.08.2035.pdf

kasvamiseks, elamiseks ja eneseteostuseks.

Eesti on aastatel 2020-2021 ÜRO julgeolekunõukogu valitud liige, seistes muu hulgas lapse õiguste kaitse eest relvakonfliktides³³. Positiivne on, et Eesti siiski ühe viimase Euroopa Liidu liikmesriigina kiitis³⁴ aprillis 2020 ametlikult heaks niinimetatud ohutute koolide (Safe Schools) deklaratsiooni³⁵, mille eesmärgiks on kaitsta lapse õigust haridusele ja hõlbustada haridustee jätkamist konflikti olukorras.

Euroopa Liidu Komisjon võttis 2021 vastu esimese tervikliku ELi lapse õiguste strateegia³⁶ ning ettepaneku nõukogu soovitusel, millega luuakse Euroopa lastegarantii³⁷, et edendada vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate laste võrdseid võimalusi. Strateegiaga³⁸ võttis komisjon endale kohustuse tuua lapsed ja nende parimad huvid oma sise- ja välistegevuse kaudu ELi poliitika keskmesse, lähtudes seejuures subsidiaarsuse põhimõttest. Positiivne oli strateegia koostamise protsessis laste aktiivne kaasamine, arvesse on võetud rohkem kui 10 000 lapse seisukohti ja soovitusi³⁹, sealhulgas ka Eesti lastelt⁴⁰. Laste sõnum 13. üleeuroopaliselt lapse õiguste foorumilt (2020): *Meil on vaja strateegiat, mis kaasab kõiki lapsi ja toetab haavatavas olukorras olevaid lapsi, ning meil on vaja strateegiat, mis edendab ja toetab meie õigust osaleda meid mõjutavate otsuste tegemises. Sest mitte midagi, mida otsustatakse laste eest, ei tohiks otsustada ilma lasteta. On aeg laste osalus normaliseerida*⁴¹. Lastekaitse Liidu Noortekogu esindaja Eurochild Laste Nõukogus⁴² Kärg Valner rõhutas foorumil, et enne kui saame rääkida osalusest, peavad poliitikakujundajad kindlustama, et erineva taustaga lapsed oleksid oma õigustest teadlikud⁴³.

Seadusandlik areng

Seadusloome on riigi peamine vahend, et tagada lapse õiguste elluviimine last puudutavates otsustes ja tegevuses⁴⁴. Lapse õiguste realiseerimine eeldab, et kõik neid mõjutavad õigusaktid, aga ka

³³ ÜRO Julgeolekunõukogu eesistumise raames korraldas Eesti 28.06.2021. president Kersti Kaljulaidi juhtimisel kõrgetasemelise arutelu laste kaitsest relvakonfliktides, kus muuhulgas keskenduti ka laste haavatavuse suurenemisele COVID-19 pandeemia tõttu.

³⁴ Jaanuaris 2020 olid 32 Eesti organisatsiooni, kes puutuvad oma töös vahetult kokku haridusvaldkonna, inimõiguste kaitse või kriisikolletega, peaminister Jüri Ratas'ele saatnud ka vastavasisulisel üleskutse. Loe lähemalt: <https://www.lastekaitseliit.ee/et/2020/01/poordumine-ohutute-koolide-deklaratsiooniga-liitumiseks/>

³⁵ Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/utvikling/safe_schools_declaration.pdf

³⁶ COM (2021) 142 final. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele: ELi lapse õiguste strateegia. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0142&from=en>

³⁷ Nende meetmete toetamiseks on ELi rahalised vahendid kättesaadavad nii Euroopa Sotsiaalfond pluss (ESF +) kui ka Euroopa Regionaalarengu Fondi, InvestEU ning taastamise ja vastupanuvõime rahastu kaudu. Vaata lähemalt: COM (2021) 137 final. Proposal for a Council recommendation Establishing a European Child Guarantee. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0137&from=EN>

³⁸ Strateegia aluseks on ÜRO lapse õiguste konventsioon ja selle kolm fakultatiivprotokoll ning ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon ja strateegia annab panuse ÜRO kestliku arengu eesmärkide saavutamisse. Samuti on sellel seosed Euroopa Nõukogu laste õiguste standarditega ja lapse õiguste strateegiaga aastateks 2016-2021.

³⁹ UNICEF, Eurochild, Save the Children, Child Fund Alliance, World Vision: „Our Europe, Our Rights, Our Future“ . SOS Lastekülade konsultatsioon [hooldeasutustes elavate laste](#) ja [perede tugiteenuseid saavate lastega](#) ning [kokkuvõtlik aruanne](#) , Defence for Children International, Terre des Hommes ja partnerid.

⁴⁰ Loe lähemalt: <https://lapsesobralikmenetlus.just.ee/et/uudised/koik-uudised/raagi-kaasa-el-lapse-oguste-strateegias>

Autori märkus: Muuhulgas on artikli koostamise ajal Lastekaitse Liidu Noortekogu abil valmimas strateegia lapsesobralik versioon.

⁴¹ Loe lähemalt: 13. üleeuroopaline lapse õiguste foorum, 2020. Arvutivõrgus kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/scic_child_forum_2020_conference_report_v7.pdf

⁴² Loe lähemalt: <https://www.eurochild.org/eurochild-childrens-council/>

⁴³ Ibid. 41, lk 9.

⁴⁴ Hakalehto-Wainio, S. (2015) Lapse õigused koolis. Juridica 2015/6, lk 387-396. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=2015_6_lapse_igused_koolis

rakendus on kooskõlas LÕK-iga. Euroopa Nõukogu lapse õiguste strateegia 2016-2021 prioriteetid - võrdsete võimaluste loomine kõikidele lastele; laste osalusõigus; vägivalda vaba elu; lapsesõbralik õigusemõistmine; lapse õigused digitaalses keskkonnas – peavad olema jätkuvalt võrdselt aktuaalsed Eesti jaoks. ÜRO Lapse Õiguste Komitee kohaselt on lapse huvides tegutsemise korral küsimus kõigi konventsiooni alusel lapsele kuuluvate inimõiguste täitmises⁴⁵.

Lõpuks aprillis 2021 sai lapse õiguste perspektiivist lähtuvalt ainuõige lahenduse oluline lapse õiguste rikkumine⁴⁶, kui Riigikogu muutis pärast pea 15 kuud toimunud poliitpingpongi psühhiaatrilise abi seadust, et piisava kaalutusvõimega laps tohib edaspidi iseseisvalt ilma vanemate loata pöörduda abi saamiseks psühhiaatri poole⁴⁷.

Lapsi ja peresid toetavate seadusemuudatustega muu hulgas suurendati puudega laste toetusi; laste heaolu tagamiseks täienesid nõuded turvakodu- ja asendushooldusteenusele; 10-päevane isapuhkus pikenes 30-le päevale; lapsevanematel tekkis võimalus kasutada vanemahüvitist sarnaselt lapsehoolduspuhkusega kas ühes osas või osade kaupa kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni; suurendati hooldusperede toetamist, laiendati puudega lapse toetust harvikaigusega lastele, lühendati elatisabi sissenõudmise ooteaega neljalt kuult ühele kuule.

Huvigruppide seas on elavat diskussiooni⁴⁸ tekitanud eelnõu, millega kavatsetakse muuta alaealisele lapsele elatise määramise korda⁴⁹.

Muudatused⁵⁰, mis lihtsustasid lastele kodakondsuse andmist, kannavad vilja: PPA andmetel ei olnud Eestis 2020. aasta 1. detsembri seisuga ühtki alla üheaastast määratlemata kodakondsusega last. Siiski on lahendamata mitmed Eestis elavate laste kodakondsuse küsimused (nt laps võib jääda kodakondsuseta, kui vanemad Eesti kodakondsusest loobuvad, kuigi lapsele ei ole võimalik taotleda mõne muu riigi kodakondsust; muudatused ei laiene 15-17-aastastele lastele, kes saavad kodakondsust taotleda ainult üldistel alustel), millele on vaja lahendust, mis arvestaks laste parimate huvidega.

Digi- ja rohepööre on teemaks ka lapse õiguste valdkonnas rahvusvahelisel tasandil. ÜRO Lapse Õiguste Komitee avaldas märtsis 2021 Üldkommentaari nr 25 lapse õigustest seoses digitaalse keskkonnaga⁵¹, ning on valmistamas ette üldkommentaari lapse õigused ja keskkond, erifookusega kliimamuutusele⁵². Positiivsena saab välja tuua, et eelnimetatu ajendiks on laste hääl ja viimaste aastate aktiivne tegutsemine kliimaküsimustes üleilmselt⁵³. ÜRO Lapse Õiguste Komitee pööras

---

⁴⁵ ÜRO Lapse Õiguste Komitee (2013) Üldkommentaari nr. 14 (2013) lapse õigus tema parimate huvide esikohale seadmisele (artikkel 3 par. 1). Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Lapse_õigused_ja_heaolu/uldkommentaari_nr_14.pdf

⁴⁶ Lastekaitse Liidu arvamus psühhiaatrilise abi kättesaadavuse kohta alaealistele (20.10.2020) Helika Saar'e kõne Riigikogu sotsiaalkomisjoni arutelul. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.lastekaitseliit.ee/et/2020/10/lastekaitse-liidu-arvamus-psuhhiaatrilise-abi-kattesaadavuse-kohta-alaalistele/>

⁴⁷ Loe lähemalt: <https://tervis.postimees.ee/7203746/alla-18-aastased-saavad-edaspidi-poorduda-iseseisvalt-psuhhiaatri-pole>

⁴⁸ A. Pukk, M. (2020) Justiitsministeeriumi lennukat elatisreformi kava lahjendatakse. Postimees 22.12.2020. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://leht.postimees.ee/7139043/justiitsministeeriumi-lennukat-elatisreformi-kava-lahjendatakse> ja Pukk, M. (2020) Elatisvõlgnike olukorda leevendatakse laste arvelt. Postimees 21.12.2020. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://leht.postimees.ee/7137978/elatisvolgnike-olukorda-leevendatakse-laste-arvelt>

⁴⁹ Loe lähemalt: <https://www.just.ee/et/justiitsministeeriumi-plaanid-elatise-teemal>

⁵⁰ Saar, H. Lapse õigused 2018-2019 (2019) Inimõigused Eestis 2020. Inimõiguste Keskus. Pikem versioon arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2019/12/Lapse-%C3%B5igused-2018-2019.pdf>

⁵¹ Committee on the Rights of the Child (2021) General comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/GCChildrensRightsRelationDigitalEnvironment.aspx>

⁵² Loe lähemalt: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=27139&LangID=E>

⁵³ Ibid. 53

käesoleval perioodil suuremat tähelepanu ka asendushooldusel olevate laste õigustele⁵⁴ ning lapstööjõu kaotamisele aastaks 2025⁵⁵.

Kohtumenetlus ja -praktika

Õigusemõistmise võrdlustabeli „Justice Scoreboard 2020“ andmetel kuuluvad Eesti kohtud Euroopa Liidu riikides lapsesõbralikemate hulka⁵⁶. Positiivsena saab välja tuua lapsesõbralikku menetlust tutvustava veebilehe ja vajalike infomaterjalide loomise⁵⁷, ning õigusemõistmise nädala keskendumise noortele⁵⁸. Hoolimata sellest, et lapsekeskne menetlus on Eestis viimastel aastatel hoogustunud, jätkub ka kitsaskohti, mida arendada, nt süüteomenetluses osalevatele noortele tekitab pingeid ja suhtlusbarjääre see, kui spetsialistid suhtuvad neisse eelarvamusega ega proovigi inimlikku kontakti luua⁵⁹.

Riigikohtu mitmed lahendid puudutasid perioodil küsimusi seoses hooldus- ja suhtlusõigusega (nt vanemalt lapse hooldusõiguse äravõtmise asja algatamine (2-18-19295/30)⁶⁰; ainuhooldusõiguse andmine lapse igakordse viibimiskoha määramise osas (2-18-15686/183)⁶¹, lapse viibimiskoha määramise õiguse andmine ühele vanemale (2-20-178/82)⁶². Jätakuvalt on teemaks ka lapse ülalpidamiskohustus (nt 2-18-6499/63)⁶³, sh tsiviilkolleegiumis tekitas eriarvamusi otsus, kus käsitleti elatisnõude eeldusi olukorras, kus laps viibib vaheldumisi mõlema teineteisest lahus elava vanema juures ja selgitas tagasiulatuvat elatise väljamõistmist (2-18-6491/96)⁶⁴. Riigikohus selgitas ka, kes ja mis tingimustel saab nõuda lapsendamise kehtetuks tunnistamist (2-18-11489/76)⁶⁵. Tsiviilkolleegiumi kogu koosseis pidas ühtse kohtupraktika kujundamiseks vajalikuks selgitada TsMS § 563 lg-tes 7 ja 8 sätestatud (2-17-13244/121)⁶⁶ ja kriminaalkolleegium KarS § 121 lg 2 p-s 2 sätestatud lähisuhte mõistet (1-19-3377/32)⁶⁷.

Põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse raames otsustas Riigikohtu üldkogu, et perehüvitiste seadus

---

⁵⁴ Loe lähemalt: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/Discussion2020.aspx>

⁵⁵ Loe lähemalt: https://www.ilo.org/ipcc/news/WCMS_804244/lang--en/index.htm

⁵⁶ Esimest korda hindas justiitsüsteemide võrdlustabel „Justice Scoreboard 2020“ Euroopa Liidu riikide kohtute lapsesõbralikkust. Lapsesõbralikkuse hindamisel arvestati muu hulgas näiteks, kui võrd pakuvad kohtud laste jaoks mugandatud teavet kohtumenetluse kohta, kuidas lapsi kohtumenetluse jaoks ette valmistatakse ning kui võrd koolitatakse kohtunikke lastega seotud kohtumenetlusi läbi viima. Arvutivõrgus kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/justice_scoreboard_2020_en.pdf

⁵⁷ Loe lähemalt: <https://lapsesobralikmenetlus.just.ee/>

⁵⁸ Loe lähemalt: <https://www.lastekaitseliit.ee/et/2020/10/oigusemoistmise-nadal-keskendub-tanavu-noortele/>

⁵⁹ Järv, E., Rajaveer, L., Pilvet-Petrov, K. (2021) Alaealise õigusrikkuja kasutajateekonna ja kogemuse analüüs. Uuringu raport. Rakendusliku Antropoloogia Keskus. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumentid/alaealise_oigusrikkuja_kasutajateekonna_ja_kogemuse_analuus_rak_2021_0.pdf

⁶⁰ RKTkm 29.05.2020, 2-18-19295/30. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid/?asjaNr=2-18-19295/30>

⁶¹ RKTkm 19.02.2020, 2-18-15686/183. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid/?asjaNr=2-18-15686/183>

⁶² RKTkm 19.05.2021, 2-20-1707/82. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid/?asjaNr=2-20-1707/82>

⁶³ RKTkm 19.06.2020, 2-18-6499/63. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid/?asjaNr=2-18-6499/63>

⁶⁴ RKTkm 12.05.2021, 2-18-6491/96. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid/?asjaNr=2-18-6491/96> Loe lähemalt: <https://www.riigikohus.ee/et/uudiste-arhiiv/riigikohus-kui-laps-elab-vaheldumisi-molema-vanemaga-siis-ei-pea-talle-uldjuhul>

⁶⁵ RKTkm 10.02.2021, 2-18-11489/76. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid/?asjaNr=2-18-11489/76>

⁶⁶ RKTkm 19.02.2020, 2-17-13244/121. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid/?asjaNr=2-17-13244/121>

⁶⁷ Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid/?asjaNr=1-19-3377/32>

§ 6 lõike 1 teine lause oli vastuolus põhiseadusega osas, milles see säte ei võimaldanud SKA-l ilma seni toetust saava vanema nõusolekuta määrata, et lahus elavad vanemad saavad ühise lapse eest lapsetoetust ja lasterikka pere toetust kordamööda, kui see laps kasvab kordamööda ligikaudu võrdse aja kestel mõlema vanema peres. Perekaitse seadus § 6 lõige 1 tunnistati selles osas kehtetuks (3-18-1672/38)⁶⁸.

Aruandlusperioodil tegi Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) seitsmeliikmeline koda: detsembris 2020 otsuse kohtuasjas Makhmudova vs Venemaa Föderatsioon (61984/17)⁶⁹, mis puudutas lapseröövi Eestist Venemaale (Dagestani) ja leidis, et Venemaa on rikkunud Eesti kodaniku õigust perekonnaelu austamisele; juunis 2021 otsuse kohtuasjas R.B. vs Eesti (35252/08)⁷⁰, mis puudutas lapskannatanu õiguste kaitset kriminaalmenetluses, rõhutades, et Eesti riigiasutused tegid kaebaja väidetava vägistamisasja uurimisel ja menetlemisel märkimisväärseid vigu, kui ei võtnud arvesse lapse erilist haavatavust ja seonduvaid vajadusi tema kui ohvri kaitsmiseks⁷¹. Samuti rõhutas EIK muu hulgas, et soomuutuse läbinud vanema suhtlemise piirang lastega ei ole demokraatlikus ühiskonnas vajalik (otsus asjas nr 47220/19 A.M. jt vs Venemaa)⁷², lapsega suhtluskord tuleb tagada vaatamata vanemate konfliktile (otsus asjas nr 75950/14 Garai vs Ungari)⁷³ ja lapsega suhtluskorra tagamisel on jõud kõige viimane abinõu (otsus asjas nr 40910/19 A.T. vs Itaalia)⁷⁴, aga ka, et õpetaja poolt kooliõpilase korduv nimetamine lolliks on ahistamine (otsus asjas nr 29555/13 F.O. vs Horvaatia)⁷⁵. Vaksineerimisdiskussiooni valguses on märgiline EIK suurkoja otsus (nr 47621/13 Vavrička jt vs Tšehhi Vabariik)⁷⁶, et piirang vaksineerimata laste mittelubamiseks eelkooli asutustesse on demokraatlikus ühiskonnas vajalik.

Õiguskantsleri⁷⁷ poole pöörduiti perioodil lisaks tavapärastele (kaasav haridus, lastega suhtlemine jne) ka eriolukorrast tingitud teemadega, näiteks lapse õpetamine eriolukorra ajal, distantsõppega seotud kulud, küsimused lasteaegade töö kohta, lapse ja lahus elava vanema suhtlus, kui vana lapse võib eriolukorra ajal üksi koju jätta, jne. Korduvalt pöördumised seoses laste andmete kajastamise ja sellega kaasnenud võimalike rikkumistega meedias⁷⁸. Kuna ühiskonnas on laste COVID-19 vastu vaksineerimise osas eriarvamusi ja teadmatust, andis õiguskantsler 2021 augustis vastava selgituse⁷⁹.

Statistika ja uuringud

Aasta 2021 alguse seisuga elas Eestis 258 227 alaealist last, mis on ligi viiendik kogu rahvastikust. Väheneb esiklaste arv. Suurenenud on ühe täiskasvanuga leibkonnas elavate laste arv⁸⁰, kellel on

⁶⁸ RKÜKo 19.10.2020, 3-18-1672/38. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-18-1672/38>

⁶⁹ Arvutivõrgus kättesaadav: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-206268>

⁷⁰ Arvutivõrgus kättesaadav: https://vm.ee/sites/default/files/r.b._vs._eesti_ee.pdf

⁷¹ EIK kordas veelkord riikide kohustust tagada laste kaitse kriminaalmenetluses rahvusvaheliste standardite kohaselt nii kohtueelses kui ka kohtumenetluses ning heitis ette, et Eestis ei tehta tunnistajatel vanusest tulenevalt vahet. Laste ülekuulamise leebemad reeglid ei peaks vähendama lapse ütluste väärtust ega kahjustama kaitseõigusi.

⁷² Arvutivõrgus kättesaadav: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210878>

⁷³ Arvutivõrgus kättesaadav: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-208644>

⁷⁴ Arvutivõrgus kättesaadav: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210468>

⁷⁵ Arvutivõrgus kättesaadav: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209331>

⁷⁶ Arvutivõrgus kättesaadav: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209039>

⁷⁷ Õiguskantsleri tegevused lapse õigustega seonduvalt perioodil 2020-2021 on toodud aastatülevaadetes. Arvutivõrgus kättesaadavad: <https://www.oiguskantsler.ee/et/aasta-%C3%BCleवाद>

⁷⁸ Teemast ka laiemalt: <https://www.err.ee/1015573/lastekaitsejuhtumite-kajastamist-ajakirjanduses-ara-ei-keelata>

⁷⁹ Õiguskantsler (2021) Koolilaste vaksineerimine Covid-19 vastu. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Koolilaste%20vaksineerimine%20Covid-19%20vastu.pdf

⁸⁰ Loe lähemalt: <https://www.stat.ee/et/uudised/kuidas-elavad-estli-lapsed>

kõige suurem oht sattuda vaesusesse⁸¹. Üle Eesti elab suhtelises vaesuses 17% lapsi, ent Ida-Virumaal 30% ja Valgamaal iga teine laps. Kui eestikeelseid peresid elab suhtelises vaesuses 19%, siis vene emakeelega peresid ligi 30%⁸², sh sissetulek Ida-Virumaal on Harjumaast kuus aastat maas⁸³. Vaesuse suhtes haavatavate lasterühmade analüüsis selgub, et võrreldes kõikide Eesti lastega (2020. aastal 6,4%) on ilmajätus suurem puudega lastel (2019. aastal 17,5%)⁸⁴.

Üldiselt elavad lapsed Eestis leibkondade endi hinnangul heades või väga heades tingimustes⁸⁵, aga ainult see ei mõjuta lapse õnnetunnet. Oma vaimse heaolu taset hindab 12-aastastest lastest madalaks 51% ja õnnetuna tunneb end 15%⁸⁶. Nälja ja kodutuse asemel on Eestis vaesus järjest rohkem hoopis ebavõrdsus, ääremaalisus, üksindus, võimaluste puudus ja ebakindlus⁸⁷.

Ebavõrdsus ja ääremaastumine⁸⁸ on olnud aastakümneid Eestis suureks probleemiks⁸⁹. Eriolukorra ja sellele järgnenud piirangutega⁹⁰ kaasnes ebavõrdsuse suurenemine⁹¹ laste vahel veelgi, sh ilmnes tehnoloogiline ja süvenes hariduslik ebavõrdsus⁹², muuhulgas oli digivahendite ja -oskuste puudumise tõttu lastel eriolukorra ajal ebavõrdsed võimalused saada osa haridusasutuste jt lastega tegelevate organisatsioonide pakutavast. NEET⁹³ -noorte arv tõusis taas kasvule⁹⁴, samas noortegarantii tugisüsteemi ei kasuta OECD analüüsi (2021) kohaselt suisa pooled omavalitsustest⁹⁵.

---

⁸¹ Laste suhtelise vaesuse määr (29,6%) on kaks korda kõrgem kui kõigi Eesti laste vaesuse määr. Loe lähemalt: Viira, A., Sinisaar, H. (2021) Laste elustandard. Kogumikus Lapsed Eesti ühiskonnas (2021) Õiguskantsleri Kantslei. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.õiguskantsler.ee/sites/default/files/Lapsed-Eesti-Uhiskonnas_kogumik%202021.pdf

⁸² Koppel, K. (2020) Eesti vaesus on võtnud uue näo. Eesti Päevaleht 09.03.2020. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://epl.delfi.ee/artikkel/89162839/kaupo-koppel-eesti-vaesus-on-votnud-ue-nao?>

⁸³ Loe lähemalt: <https://www.stat.ee/et/uudised/sissetulek-ida-virus-harjust-kuus-aastat-maas>

⁸⁴ Ibid. 81

⁸⁵ Loe lähemalt: <https://www.stat.ee/et/uudised/2020/06/01/lastega-peresid-iseloomustab-oma-kodu-ja-palju-ruumi>

⁸⁶ Umbes 2000 last, kes on omaealistega võrreldes ebavõrdses olukorras, kogedes subjektiivselt ebaõiglast kohtlemist ja täiskasvanute ebapiisavat hoolimist ning kelle eluraskused ilmnevad heade lahendusteta pikemaajaliselt erisugustes elukeskkondades. Loe lähemalt: Soo, K., Kutsar, D. (2020). Kuidas elad, Eestimaa laps? Ülevaade 8–12-aastaste laste subjektiivsest heaolust. Tartu: Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut. Allalaetav: https://www.researchgate.net/publication/341788164_Kuidas_elad_Eestimaa_laps_Ulevaade_8-12-aastaste_laste_subjektiivsest_heaolust

⁸⁷ Ibid. 82

⁸⁸ Riigikontroll rõhutab oma 2020 novembris avaldatud aastaaruandes parlamendile „Esmatähtsate avalike teenuste tulevik“, et kogu Eesti väljaspool Harju- ja Tartumaad on ääremaa. Loe lähemalt: Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikontroll.ee/Riigikontrollipublikatsioonid/Riigikontrolliaastaaruanneparlamendile/tabid/110/lang%20ua/ge/et-EE/Default.aspx>

⁸⁹ Lauristin, M. (2021) Taasiseseisvunud Eesti kolm aastakümnet inimarengu luubi all. Ülevaade Eesti inimarengu aruannete sisust 1995–2020. Eesti Koostöö Kogu. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2021/03/EIA25_tervik_kogumik.pdf, Saar, H. Lapse õigused 2018-2019 (2019). Inimõigused Eestis 2020. Inimõiguste Keskus. Pikem versioon arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2019/12/Lapse-%C3%B5igused-2018-2019.pdf>

⁹⁰ 12. märtsist kuni 17. maini 2020 kehtis Eestis eriolukord ning alates 18. maist 2020 säilitati osa põhiõiguste piiranguid nakkushaiguste ennetamise ja tõrje seaduse ja riigipiiri seaduse alusel. Eriolukorra ajaks kehtestati koolides distantsõpe.

⁹¹ Ibid. 6

⁹² Erinevad küsitlused näitasid, et kõikidele lastele distantsõpe ei sobi, osal õpilastest tekkisid õpiraskused ja hariduslik mahajäämus, süvenesid probleemid ennekõike õpiraskustega lastel. Vähenes õpimotivatsioon ja õpiharjumus, lastel kadus tavapärase rutiini. Huvialaringide puudumise tõttu ei suudetud leida alternatiivseid tegevusi ning see tekitas vaimset stressi.

⁹³ NEET - (inglise keeles *not in education, employment or training*) tähendab inimest, kes ei õpi, ei tööta ega osale ka väljaõppes ega koolitusel.

⁹⁴ Igal aastal katkestab umbes 1,5% üldharidus- ja 20% kutsekoolis õppijatest oma õpingud. Kui 2019. aastal oli NEET-noorte osakaal 15-29-aastaste seas viimase kahekümne aasta madalaim, siis koroonatõttu numbrid taas suurenevad, nt 2020 aastal tuli pandeemia mõjul peamiselt töökoha kaotamise tõttu juurde 3600 sellist noort.

⁹⁵ Loe lähemalt: <https://epl.delfi.ee/artikkel/92712957/kustunud-star-lahenduseta-omastehooldus-kehvad-oskusedoecd-uuris-eesti-tooturu-kitsaskohti>

Erinevad küsitlused⁹⁶ on näidanud, et elanikkonna, eriti laste ja noorte vaimse tervise olukord on sarnaselt teiste riikidega⁹⁷ pandeemia käigus halvenenud, laste ja noorukite grupis on suurenenud agressiivne käitumine, söömishäired, depressioon, ärevushäired, enesevigastamine, unehäired, sõltuvushäired (nii narkootikumid kui ka alkohol) ja suitsidiaalne käitumine⁹⁸, ning abi vajavate laste ja noorte arv aina suureneb⁹⁹. Alaealiste poolt toime pandud enesetapukatsete arv aastas on alates aastast 2015 järsult kasvanud peaaegu kahekordseks¹⁰⁰. Eesti on alaealiste enesetappude poolest maailmas esimeste seas, sh sooritas 2020 enesetapu 14 alla 19-aastasest noort. Probleemid on teravnenud asenduskodus olevate lastega¹⁰¹ (nt ärajooksud). Võrreldes 2020 esimese poolaastaga on 180% tõusnud lapse sotsiaalse rehabilitatsiooni teenuse (SRT) taotluste arv, kusjuures kõige sagedamini vajatud teenus abivajava lapse SRT-s on psühholoogiline abi¹⁰². Olukorras, kus vaimse tervise valdkond on olnud aastakümneid alarahastatud, on jätkuvalt probleemiks toetavate teenuste kättesaadavus¹⁰³, näiteks 2019. aastal töötas Eestis vaid 24 laste ja noorukite psühhiaatrit¹⁰⁴, sh Ida-Virumaal ja Hiiumaal puudub laste- ja noorukite psühhiaatri vastuvõtt, koolipsühholoog oli vaid 43% koolidest, vaimse tervise õdesid napib, personalikriisi tõttu ootejärjekord Vaimse Tervise keskuseni kuni üks aasta¹⁰⁵. Tervishoiu- ja sotsiaalsüsteem on omavahel puudulikult integreeritud,

⁹⁶ Sotsiaalministeeriumi korraldatud uuringust „Vaimse tervise toetamine KOV tasandil“ selgus, et kõige enam on vaimse tervise probleemidega kimpus just noored, lapsed ja pered, millele viitab peretülide ja -vägivalla sagenemine. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.sm.ee/sites/default/files/kov_kysitlustulemused_raport_v18_05_003.pdf Lastevanemate kurnatust näitas aga Lastekaitse Liidu poolt 2021 läbiviidud koondanalüüs „Mida lapsevanemad praegu kõige enam vajavad, et toime tulla? Lastekaitsetöötajate vaade“, millest selgus, et lastevanemad tundsid kriisi ajal kõige enam puudust vabast ajast, toetavatest sõnumitest ja abisaamise võimalustest. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2021/05/Koondanaluu- Mida-lapsevanemad-praegu-koige-enam-vajavad-et-toime-tulla-lastekaitsetootajate-vaade.pdf>. Eesti Noorte Vaimse Tervise liikumine viis 2020 aastal läbi uuringu, et kaardistada noorte muresid ja vajadusi eriolukorras. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://envtl.ee/noorte-mured-ja-vajadused-eriolukorras/> Loe lähemalt ka: <https://somblogi.wordpress.com/2020/05/04/lapsevanemad-kodusel-eesrindel-ehk-kuidas-tulevad-pered-toime-eriolukorral-ajal/>, <https://www.tlu.ee/teadus/uudised/tallinna-ulikooli-uuring-koroonakriisis-koige-haavatavamad-noored-taiskasvanud>, <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2021/01/Puue-ja-pandeemia-poliitikaanaluu.pdf>

Ka Reporteritund: Laste vaimne tervis (12.05.2021) Arvutivõrgus kättesaadav:

<https://vikerraadio.err.ee/1608196354/reporteritund-laste-vaimne-tervis>: ERISAAD | Väärkohtlemine, laste vaimse tervise kollaps. Lastekaitse liit: kõigil on kohustus märgata ja teavitada: (19.03.2021) Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.delfi.ee/artikkel/92890113/erisaade-vaarkohtlemine-laste-vaimse-tervise-kollaps-lastekaitse-liit-koigil-onkohustus-margata-ja-teavitada?fbclid=IwAR1-crAr8ziawjeHW1acQPYZRSMIqsTDYPkqKqRIWsVn5OFAi-OHOnclh0A>

⁹⁷ OECD (2021) Tackling the mental health impact of the COVID-19 crisis: An integrated, whole-of-society response. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/tackling-the-mental-health-impact-of-the-covid-19-crisis-an-integrated-whole-of-society-response/>

⁹⁸ Loe lähemalt: <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoo/covid-19-moju-noorte-sotsialiseerumisele>; <https://novaator.err.ee/1608194788/koroonakriis-paljastas-estis-laste-vaimse-tervise-kitsaskohad>

⁹⁹ Lastepsühhiaater: Eestis sureb suitsiidi tõttu iga aasta kümme noort. Pealinn, 07.09.2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://pealinn.ee/2021/09/07/lastepsuhhiaater-estis-sureb-suitsiidi-tottu-iga-aasta-kumme-noort/>

¹⁰⁰ Värnik, P., Sisask, M., Värnik, A. Enesetappude ja enesetapukatsete epidemioloogiline ülevaade Eestis. Uuringu raport. Kopenhaagen: WHO Euroopa Regionaalbüroo; 2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/341893/WHO-EURO-2021-2573-42329-58594-est.pdf>

¹⁰¹ Asenduskodus kasvavatel lastel võib esineda tõsiseid vaimseid probleeme, mille põhjustavad suures osas puudujäägid lastekaitstes ja vaimse tervisega tegelevas süsteemis. Nii selgub Eesti ja Soome teadlaste ühisuuringust, mis selgitas välja eri riikide olukorda. Loe lähemalt Liis Lumiste artiklit Sotsiaaltöö veebist

¹⁰² Loe lähemalt:

https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/uudiskiri/0921/enetusteenuste_statistika_2018-2021_i_pa_2.pdf

¹⁰³ Vaimse tervise roheline raamat. (2020) Sotsiaalministeerium. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/news-related-files/vaimse_tervise_roheline_raamat_0.pdf; Vaimse tervise toetamine KOV tasandil. Küsitlustulemused ülevaade (2021) Sotsiaalministeerium. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/kov_kysitlustulemused_raport_v18_05_003.pdf

¹⁰⁴ Noored otsivad psühhiaatrilist abi, aga järjekorras tuleb oodata kuni kolm kuud. Eesti Päevaleht. 27.01.2020.

Arvutivõrgus kättesaadav: <https://epl.delfi.ee/artikkel/88679299/noored-otsivad-psuhhiaatrilist-abi-aga-jarjekorras-tuleb-oodata-kuni-kolm-kuud>

¹⁰⁵ Loe lähemalt: <https://www.delfi.ee/artikkel/94712075/lastehaigla-vaimse-tervise-keskuses-on-ootearjekord-kohati-ule-aasta-juht-hetkerealsusest-personalikriis-suveneb>

tervishoiusüsteemi võimekus abi pakkuda on olnud ebapiisav – kriis on puudujääke abi osutamise kiiruses ja kättesaadavuses vaid suurendanud¹⁰⁶.

Ka alushariduse ja lapsehoiu uuring (2020)¹⁰⁷ tõi taaskord välja tugispetsialistide puuduse ja logopeedilise toe laialdase vajaduse, KOV-ides on jätkuvalt puudus lasteaiakohtadest, parendamist vajavad erivajadustega lastele lasteaiad ja -hoiu tingimused. Riigikontrolli (2020) hinnangul saavad lapsed enamjaolt neile vajalikke tugiteenuseid 64% munitsipaallasteaegades ja 74% -põhikoolides¹⁰⁸.

Laste ligipääsetavuse uuring (2020)¹⁰⁹ tõi välja, et lastel tuleb igapäevasel kodu-kool teekonnal ette mitmeid ligipääsetavuse takistusi liikluses, ühistranspordis, koolis, kauplustes ja avalikus ruumis tervikuna. Viimase viie aasta jooksul tehtud uuringud laste ja noorte kehalise aktiivsuse kohta näitavad, et 80% Eesti lastest ei liigu piisavalt¹¹⁰, aina rohkem lapsi on ülekaalus, sh algklasside õpilastest on 30% ülemäärase kehakaaluga¹¹¹. Eestis on laste vaktsineerimisega hõlmatus viimase kümne aasta väiksem ja alla kriitilise piiri¹¹², kuna karjaimmuunsus kipub kaduma, võivad leetrid, mumps ja teised haigused uuesti levima hakata.

Lastevastase vägivalla levik näitab, et Eesti ühiskonnas ei ole täielikult tagatud lapse õigus turvalisele ning vägivallatule arengule¹¹³. Igal aastal mõjutab väärkohtlemine otseselt tuhandeid lapsi, kaudselt aga veelgi rohkem. Registreeritud perevägivalla juhtude arv veidi vähenes võrreldes 2019. aastaga, aga on siiski lubamatult kõrge (3987 juhtumit 2020), sh olid lapsed kas kannatanuks või kuriteo pealtnägijaks 27% juhtudest¹¹⁴. Laste kehalise karistamise aktsepteerimine Eesti lapsevanemate seas ei ole võrreldes 2010. aastaga vähenenud¹¹⁵, sh ei ole Eesti inimesed alati sellest relevantseid instantse teavitama¹¹⁶. Lapsepõlves täiskasvanu poolt toime pandud seksuaalset väärkohtlemist on kogunud

---

¹⁰⁶ Sotsiaalministeerium (2021) „Vaimse tervise toetamine KOV tasandil“. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.sm.ee/sites/default/files/kov_kysitlustulemused_raport_v18_05_003.pdf

¹⁰⁷ Uuringu andmetel selgus, et ühe täiskoormusele taandatud logopeedi töökohta kohta on lasteaegades keskmiselt 222 last ja ühe eripedagoogi kohta 471 last. Arvutivõrgus leitav:

https://www.sm.ee/sites/default/files/alushariduse_ja_lapsehoiu_uuring.pdf

¹⁰⁸ Ibid. 28

¹⁰⁹ Järv, E., Beilmann, K., Kaljuvee, K. (2020) Laste ligipääsetavuse uuring. Uuringu raport. Rakendusliku Antropoloogia Keskus. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.sm.ee/sites/default/files/laste_ligipaasetavuse_uuring.pdf

¹¹⁰ Loe lähemalt: <https://www.ut.ee/et/uudised/uuring-naitab-et-opilased-vajavad-koolis-rohkem-taimset-toiduvallikut>

¹¹¹ Loe lähemalt: <https://www.terviseinfo.ee/et/uudised/5468-ulemaarase-kehakaaluga-on-30-alkklasside-opilastest>

Eesti uuringus osales nii esimestest kui ka neljandatest klassidest enam kui 6000 õpilast. Uuringu käigus kaardistati laste pikkuse, kaalu ning talje- ja puusaümbermõõdu andmed, lisaks vastasid küsitlusele lapsevanemad ja õppeasutuse esindajad.

Loe veel: <https://novaator.err.ee/1138729/eesti-laste-kehakaalu-kergitavad-helikoptervanemlus-ja-kehv-eeskuju>

¹¹² Tamm, S., Raie, E., Käär, R., Oja, M., & Reisberg, S. (2020) Eesti eelkooliealiste laste hõlmatus immuniseerimiskava vaktsiinidega 2010. aasta sünnikohordi põhjal Eesti Haigekassa raviarvete alusel. *Eesti Arst*. Arvutivõrgus

kättesaadav: <https://doi.org/10.15157/ea.v0i0.16359>

Loe lähemalt ka: <https://epl.delfi.ee/artikkel/94594099/vaktsiiniist-keeldujate-tottu-ahvardavad-seljatatud-haigused-tagasi-tulla>

¹¹³ Tammiste, B., Kärson, M. (2021) Laste turvalisus. Kogumikus *Lapsed Eesti ühiskonnas* (2021). Õiguskantsleri Kantselei. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/Lapsed-Eesti-Uhiskonnas_kogumik%202021.pdf

¹¹⁴ Loe lähemalt: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kriminaalpoliitika/kuritegevus-vahenes-eelmisel-aastal-viis-protsenti>

¹¹⁵ Anniste, K., Biin, H., Osila, L., Koppel, K. ja Aaben, L. (2018) Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018. Uuringu aruanne. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.sm.ee/sites/default/files/lovu_lopparuanne_final_1.11.18.pdf

¹¹⁶ Võrdluses Austria, Hispaania, Iirimaa ja Norraga on Eestis rohkem inimesi, kes küll taunivad lapse kehalist karistamist, kuid lastekaitse teavitamist sellest vajalikuks ei pea. Loe lähemalt: <https://novaator.err.ee/1229578/eestlased-ei-poolda-lapse-kehalist-karistamist-aga-teavitavad-sellest-harva>. Aga ka FRA aruanne „Kuritegevus, turvalisus ja ohvrite õigused“ (2021) Arvutivõrgus kättesaadav: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-crime-safety-victims-rights_en.pdf

iga kuues inimene¹¹⁷. Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise hoiakute ja kogemuste uuringust (2020)¹¹⁸ selgus, et elu jooksul on seksuaalse ahistamise või seksuaalvägivalla ohvriks internetis või väljaspool interneti langenud 45% 16-26-aastastest Eesti noortest, kusjuures realselt seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemise korral ei ole siiski ligi pooled noortest oma kogemusest kellelegi rääkinud. On viidatud, et karantiiniaeg võis suurendada laste vastu suunatud seksuaalkuritegude ohtu, märkajaid ja teavitajaid oli vähem, samuti COVID-19 levikuga seotud liikumispäästetööde tõttu kasutasid lapsed rohkem nutiseadmeid, mistõttu hoiatasid kogu Euroopa õiguskaitseasutused seksuaalkuritegude ja teiste netiohtude eest veebis¹¹⁹.

LÕK-is sisaldub täiskasvanute kohustus olla lastele eeskujuks ja kohelda neid austavalt. Arenev laps vajab tuge, et ta õpiks austama teiste inimeste õigusi¹²⁰. Lapsed, kes on oma muredega üksi, kel pole arendavaid vaba aja veetmise võimalusi ja kellel on nõrk perekondlik tugi, on riskikäitumisest¹²¹ enim ohustatud. Noorte hulgas on uimastite tarvitamise levimus suur, nii legaalse kui ka illegaalse uimastite tarvitamine on sagedasem kui arvatud¹²². Kanepi esmakordne mõnuainena tarvitamine leiab Eestis aset üha nooremates vanuserühmades ning kanepitarvitajatel on suurema tõenäosusega vaimse tervise probleeme võrreldes mittetarvitajatega¹²³. Aastal 2020 panid alaealised toime 4239 õigusrikkumist, ca kolmandik juhtumitest olid korduvrikkumised, peamisteks noorte sooritatud kuritegudeks on läbi aastate olnud kehaline väärkohtlemine ja vargused. Kinnise lasteasutuse teenusele sattunud lastest 32% olid asendushooldusel, paljudel puudub vajalik pere tugi¹²⁴. Seega on laste ja noorte riskikäitumise vähendamisel suur roll headel suhtel ja kogukonnal. Kui lapsi ja peresid õigeaegselt ja piisavalt ei toetata, suureneb koormus lastekaitseasutustele ja võib muu hulgas kasvada ka asendushooldusel viibivate laste arv.

Kuigi alates aastast 2018 tuleneb sotsiaalhoolekande seadusest perepõhise asendushoolduse eelistamise kohustus ja riik on viimastel aastatel aktiivselt panustanud hooldusperede värbamisse¹²⁵, on jätkuvalt asendus- ja perekodudes 800 last (sh 18 alla 3-aasta vanust last) ja hooldusperedes ainult 145¹²⁶, vajaka jääb tugiteenustest, kvalifitseeritud asendushoolduse pakkujatest ning

---

¹¹⁷ Loe lähemalt: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content->

[editors/Uuringud/seksuaalse_vaarkohtlemise_kogemise_uuringu_esitus_18.05.2021.pdf](https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Uuringud/seksuaalse_vaarkohtlemise_kogemise_uuringu_esitus_18.05.2021.pdf)

¹¹⁸ Hillep, P., Pärnamets, R., Eesti Uuringukeskus OÜ ja Norstat Eesti AS. Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise hoiakute ja kogemuste uuring (2020) Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/laste_ja_noorte_seksuaalse_vaarkohtlemise_hoiakute_ja_kogemuste_uuring_2020.pdf

¹¹⁹ Karantiiniaeg suurendab laste vastu suunatud seksuaalkuritegude ohtu (2020). Loe lähemalt:

<https://lounapostimees.postimees.ee/6950866/karantiiniaeg-suurendab-lastevastu-suunatud-seksuaalkuritegudeohtu>

¹²⁰ Ibid. 44

¹²¹ Enamlevinud riskikäitumised on sõltuvusainete tarvitamine, vargused, koolikohustuse mittetäitmine, hulkurlus, seksuaalne riskikäitumine, vägivaldsus ja agressiivsus teiste isikute või vara suhtes, vägivald enda suhtes (enesevigastamine, enesetapukatsed).

¹²² Haring, L., Leedo, A., Kisand, H., Voormansik, L., Viimsalu, A., Karis, K., Kangro, R., Vasar, E. (2021) Uimastite tarvitamine Eesti noorte ja täisealiste seas. AAA-uuringu esmased tulemused Eesti Arst, jaanuar 2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eestiart.ee/uimastite-tarvitamine-eesti-noorte-ja-taisealiste-seas-aaa-uuringu-esmased-tulemused/>

¹²³ Haring, L., Vasar, E. (2021) Kanepi tarvitamine ja vaimse tervise probleemid Eesti noorte ja täisealiste hulgas. Eesti Arst, märts 2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eestiart.ee/kanepi-tarvitamine-ja-vaimse-tervise-probleemid-eesti-noorte-ja-taisealiste-hulgas/>

¹²⁴ Kinnisesse lasteasutusse paigutamine. Kohtupraktika analüüs. (2020). Riigikohus. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/analyyis/Kinnine_lasteasutus.pdf

¹²⁵ Hea praktika näited: TAI sotsiaalkampaania „Hooldusperere muudis minu elu” rääkis noortest hooldusperedes, T1 Mall of Tallinna 4. korrusel oli näitus-videoinstallatsioon „Südame ruum”, kus näidati asenduskodudes kasvavate laste joonistusi ja kirjutusi sellest, mis on neil hingel. SKA sotsiaalkampaania „Laps on pereootel“, loe lähemalt <https://tarkvanem.ee/kasupere/>

¹²⁶ Allikas: Sotsiaalministeerium hoolekandestatistika. Sotsiaalkindlustusamet STAR, SKAIS.

eriprogrammidest¹²⁷.

Lasteabi¹²⁸ pöördumiste arv on ajas kasvanud, laste üks peamisi muresid on üksildus – paljudel juhtudel ei julge lapsed enda murest vanematele rääkida. Lastele on lisaks headele suhetele oluline ka see, et neil oleks võimalik oma muredega mõne usaldusväärse isiku poole pöörduda¹²⁹. Jätkuvalt tekitab muret tendents, et paljud lapsed ei räägi oma muredest kellelegi. Ka Lapse õiguste ja vanemluse uuringust (2018) ilmneb, et iga kaheksas laps (12%) tunneb iga päev, et on üksik ning tal pole kellegagi oma murest rääkida. Sealjuures vene ja muu koduse keelega lapsed tunnevad rohkem väsimust ja üksindust ning seda, et neil pole oma murega kellegi poole pöörduda – nii tunneb igapäevaselt tervelt viiendik (19%) muu koduse keelega lastest (vs eesti koduse keelega lastest 9%)¹³⁰. Sama muster esineb ka küberkiusamise puhul, kus ligi kolmandik lastest ei räägi kogetust kellelegi¹³¹. Selleks, et oma õigusi realiseerida ja vajadusel nende eest seista, tuleb teada oma õigusi, aga ka abisaamise võimalustest. Children World uuringust selgus, et Eestis 12-aastastest teab 55%, millised õigused on lastel, ning kolmandik on kuulnud ÜRO Lapse õiguste konventsioonist. Nooremate laste seas on õigustest ja konventsioonist kuulnuid oluliselt vähem¹³².

Head praktikad

Laste heaolu tagatiseks on muu hulgas teadlikkus lapse õigustest ja nende igakülgne rakendamine ühiskonnas. Alljärgnevalt mõned nopped headest praktikatest ajavahemikul 2020-2021:

1) Esmakordselt oli Eesti õigusteadlaste päevade üks aruteludest pühendatud lapse õigustele¹³³, ka Inimõiguste nõukoja¹³⁴ 2020. aasta sügisel toimunud kohtumine oli pühendatud laste ja noorte õigustele.

2) Töös alaealiste õigusrikkujatega on kasutusel üha enam tõhusaid ja lapsesõbralikke koostõiseid meetodeid, nt taastaval õigusel põhinev konfliktivahendus, taastavad aruteluringid, Pere Lahendusring, Noorte Tugila, SPIN, STEP jne, lisaks arendavad SKA ja justiitsministeerium Norra finantsmehhanismi toel võrgustikutöö mudelit "Ringist välja". Suurem tähelepanu lapsesõbraliku menetluse põhimõtete juurutamisele politseitöös¹³⁵.

3) Lapsed puutuvad senisest varem kokku seksuaalteemadega, registreerimata seksuaalset väärkohtlemist on palju. Lastemaja meeskonnalt kasulikud nõuandeid, kuidas rääkida lapsega seksuaalsusest¹³⁶, 2020. aastal kasutusele võetud lipusüsteem toetab lapse tervet seksuaalset arengut ja ennetab ka seksuaalvägivalda¹³⁷.

---

¹²⁷ Sarv, M., Kasvandik, L., Määrsoo, A., Olm, A., Raag, L-L., Tammur, A. (2021) Laps ja pere. Kogumikus Lapsed Eesti ühiskonnas (2021) Õiguskantsleri Kantselei. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/Lapsed-Eesti-Uhiskonnas_kogumik%202021.pdf

¹²⁸ Lasteabitelefoni 116111 on ööpäevaringne tasuta teenus, et teatada abivajavast lapsest või küsida nõuannet lastega seotud teemadel.

¹²⁹ Uuringus osales 500 laste üle Eesti vanuses 13-14 aastat. Kuigi võrreldes 2008 aastaga on suurenenud laste arv, kellel on oma murega kellegi poole pöörduda, tuleb paraku tõdeda, et lausa 12% venekeelsetel lastel ei ole oma probleemidega kellegi poole pöörduda. Lastekaitse Liit (2015) Lapse osalemine pereelus. Arvutivõrgus kättesaadav:

<https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2015/11/LAPSE-OSALEMINE-PEREELUS-2015.pdf>

¹³⁰ Ibid. 115

¹³¹ EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta uuring (2019) Tartu Ülikooli teadlased küsitlesid koostöös Turu-uuringute AS-iga 2018. aasta suvel üle Eesti 1020 internetikasutajast last vanuses 9–17 ja nende üht vanemat. Uuring keskendus laste ja vanemate internetikasutusele, digipädevustele ning teadlikkusele online-riskidest. Arvutivõrgus kättesaadav: https://sisu.ut.ee/sites/default/files/euko/files/eu_kids_online_eesti_2018_raport.pdf

¹³² Ibid. 86

¹³³ 36. Eesti õigusteadlaste päevad (2020) Vaata arutelu: <https://www.utv.ee/naita?id=30551>

¹³⁴ Loe lähemalt: <https://www.oiguskantsler.ee/et/inim%C3%B5iguste-n%C3%B5ukoda>

¹³⁵ Õiguskantsleri Kantselei koostöös Politsei- ja Piirivalveameti, Prokuratuuri, Sotsiaalkindlustusameti ja Justiitsministeeriumiga korraldati koostööseminare politseinikele ja prokuröridele.

¹³⁶ Vaata [Youtube'i videot](#)

¹³⁷ Perioodil anti välja juhendmaterjal, loodi tutvustavad lühivideod ja toimuvad koolitused. Loe lähemalt:

<https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-ennetustoo/lipusustem>

4) Viimastel aastatel korduvalt ilmsiks tulnud laste väärkohtlemise juhtumite¹³⁸ valguses on positiivne, et Eesti Antidopingu ja Sporditeabe Sihtasutusel (EADSE) valmis koostöös erinevate ekspertidega spordipersonali käitumisjuhend laste ja noorte väärkohtlemise ennetamiseks ning juhtumite lahendamiseks¹³⁹.

5) Kodanikualgatusena sündinud projekt “Igale koolilapsele arvuti”¹⁴⁰, mida veab eest MTÜ Lastekaitse Liit on hea näide era-, avaliku- ja mittetulundussektori koostööst laste heaks. Täna on õppetöök ühiselt vahendatud 3252 arvutit, neist haridus- ja teadusministeeriumi toel 2776 arvutit.

6) Kuigi jätkuvalt¹⁴¹ on peavoolustatistikas lapsekeskne statistika vähene ning laste seotud andmed on killustunud, on positiivne, et suur osa lapse õigustega seotud statistikast ja uuringutest on koondatult leitavad õiguskantsleri kodulehel¹⁴², ilmusid mitmekülgne eri valdkondi kajastav kogumik „Lapsed Eesti ühiskonnas“¹⁴³ ja kogumik „Kuidas elad, Eestimaa laps? Ülevaade 8–12-aastaste laste subjektiivsest heaolust“¹⁴⁴.

7) Jätkus JUST Film koos lapse õiguste programmiga, sh kavas rohkem filme vene keeles ja suurenenud laste kaasatus (sh võimalus osaleda laste/noortezüriis)¹⁴⁵. Lastekaitse Liidu ellukutsutud tunnustusüritus „Lastega ja lastele“ toimus 2021. aastal juba kaheksandat korda, ning alates 2020 on tunnustusüritusest valminud ka ETV telesaade¹⁴⁶.

8) Meedias kajastati rohkem lastega, sh laste vaimse tervise seonduvaid teemasid¹⁴⁷, esile saab tõsta kitsaskohti avavad kogemuslikud ETV saatesarjad „Selge pilt“¹⁴⁸ ja „Kool minu kodus“¹⁴⁹.

9) Lapsesõbraliku ühiskonna tunnusjooneks on lastega arvestamine ja laste osalemine nendega seotud küsimuste otsustamisel. Teadlased rõhutavad uuringutes aina rohkem lapsekeskset lähenemist ja lastelt endilt küsimise olulisust¹⁵⁰. Positiivne on, et laste arvamust on ka mitmel juhul küsitud¹⁵¹, sh sotsiaalkaitseminister konsulteeris laste- ja noortega seotud organisatsioonidega nii vaimse tervise¹⁵²

---

¹³⁸ Loe lähemalt: <https://www.delfi.ee/artikkel/91659093/fotod-kohtust-ihaste-ratsakooli-endine-direktor-moisteti-pedofiliis-suudi>; <https://sport.delfi.ee/artikkel/92832579/delfi-video-14-aastase-tudrukuga-seksuaalset-suhet-tunnistanud-getulio-aurelio-fredo-ei-tahtnud-vastata-kas-ta-on-ka-teiste-alaealiste-naismangijatega-maganud>; <https://virumaateataja.postimees.ee/7349355/prokuratuur-kaalub-riho-rannikmaa-suhtes-kriminaalmenetluse-algamist>

¹³⁹ Käitumisjuhend valmis koostöös justiitsministeeriumi, kultuuriministeeriumi, sotsiaalkindlustusameti, politsei- ja piirivalveameti, lastekaitse liidu, Eesti olümpiakomitee, SA Noored Olümpiale, Spordikoolituse ja -Teabe SA eksperdid. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eadse.ee/wp-content/uploads/2021/06/kaitumisjuhend.pdf>

¹⁴⁰ Loe lähemalt: <https://www.lastekaitseliit.ee/et/igale-koolilapsele-arvuti/>

¹⁴¹ Ibid. 14; Ühisaruanne Eesti kolmanda üldise korralise ülevaatus (UPR) jaoks (2020) Eesti võrdse kohtlemise võrgustik. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://humanrights.ee/app/uploads/2020/12/UPR-EST-uus.pdf>; Saar, H. Lapse õigused 2018-2019 (2019) Inimõigused Eestis 2020 Inimõiguste Keskus. Pikem versioon arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2019/12/Lapse-%C3%B5igused-2018-2019.pdf>

¹⁴² Loe lähemalt: <https://www.oiguskantsler.ee/et/statistika-ja-uuringud#1.%20LAPS%20JA%20PERE>

¹⁴³ Lapsed Eesti ühiskonnas (2021) Õiguskantsleri Kantslei. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/Lapsed-Eesti-Uhiskonnas_kogumik%202021.pdf

¹⁴⁴ Soo, K., Kutsar, D. (2020). Kuidas elad, Eestimaa laps? Ülevaade 8–12-aastaste laste subjektiivsest heaolust. Tartu: Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut.

Allalaetav: https://www.researchgate.net/publication/341788164_Kuidas_elad_Eestimaa_laps_Ulevaade_8-12-aastaste_laste_subjektiivsest_heaolust

¹⁴⁵ Loe lähemalt: <https://justfilm.ee/uudis/laste-ja-noortezuriid/>

¹⁴⁶ Vaata saadet: <https://etv.err.ee/1092613/lastega-ja-lastele>

¹⁴⁷ Loe lähemalt näiteks: <https://www.delfi.ee/artikkel/92890113/erisaade-vaarkohtlemine-lastevaimse-tervise-kollaps-lastekaitse-liit-koigil-on-kohustus-margata-ja-teavitada>; <https://kustatead.ee/koroonakriis-paljastas-estiviimse-tervise-kitsaskohad/>; <https://vikerraadio.err.ee/1608162103/reporteritund-eriolukord-ja-raskustes-pered>; <https://vikerraadio.err.ee/1608196354/reporteritund-lastevaimne-tervis>

¹⁴⁸ Vaata saateid: <https://etv.err.ee/selge-pilt>

¹⁴⁹ Vaata saateid: <https://etv.err.ee/kool-minu-kodus>

¹⁵⁰ Casas, F. (2019) Kas kõik lapsed on väga õnnelikud? Sissejuhatus laste subjektiivse heaolu teemasse rahvusvahelises vaates. D. Kutsar ja K. Raid (toim.). Laste subjektiivne heaolu kohalikus ja rahvusvahelises vaates. (6–17). Statistikaamet, 2019. <https://www.stat.ee/et/uudised/laste-subjektiivne-heaolu-kohalikus-ja-rahvusvahelises-vaates-0>

¹⁵¹ Hea praktika: E-uuring, kus lapsed jagasid COVID-19 pandeemia ajal saadud e-õppe kogemusi. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.targaltinternetis.ee/wp-content/uploads/2020/06/Telia-CAP-e-%C3%B5pe-distant%C3%B5ppe-ajal_uuringu-raport-Eesti.pdf

¹⁵² Loe lähemalt: <https://www.sm.ee/et/uudised/sotsiaalkaitseminister-noorte-vaimne-tervis-vajab-eritahlepanu>

kui ka seksuaalse enesemääramise teemadel¹⁵³. Lapsed osalesid Arvamusfestivali 2021 aruteludes¹⁵⁴, arvamust aitab võimendada ka Lastekaitse Liidu noortekogu, sh rahvusvahelisel tasandil¹⁵⁵. Aprillis 2020 veebis Garage48 ja AccelerateEstonia korraldatud kriisihäkatoni „Hack the Crisis – Youth“ said noored võimaluse pakkuda innovaatilisi lahendusi kriisi ajal tekkinud probleemidele¹⁵⁶.

10) Alates 2017. aastast on kohaliku omavalitsuse volikogude valimistel hääletamisõigus ka vähemalt 16-aastastel noortel. Õiguskantsleri Kantselei, Lastekaitse Liidu ja Sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskuse eestvedamisel toimusid 2021. a kohalike omavalitsuste volikogude valimiste eel veebitunnid¹⁵⁷ ja fotojaht „Laste ja noorte hääl kohaliku elu korraldamisel“, ning õiguskantsler andis välja soovitusel koolidele erapooletuse tagamiseks¹⁵⁸.

11) SKA sotsiaalkampania „Laps on pereootel“ pani 5% inimestest tõsiselt kaaluma hoolduspere vanemaks hakkamist¹⁵⁹.

Valik avalikest aruteludest

Perioodil 2020-2021 olid avalikkuse tähelepanu all mitmed küsimused, mis puudutasid laiemalt lapse enesemääramisõigust ja lapse õigust tervisele, eriti vaimsele tervisele. On positiivne tõdeda, et arutelu laste seksuaalse enesemääramise osas, mis on olnud diskussioonide objektiks üle kümne aasta, tegi 2021 kevadel oodatud spurdi ja on jõudnud seadusemuudatuse faasi¹⁶⁰, omades laia ühiskondlikku toetust¹⁶¹. Samas peab ühiskondlik toetus saama üldiseks teadlikkuseks. Eesmärk on ju muuta ennekõike hoiakut, st anda ühiskonnale ja võimalikele väärkohtlejatele selge sõnum, et seksuaalsuhteid eapiirist nooremate lastega ei sallita ega peeta normaalseks ning täiskasvanu vastutus alaealisega seksuaalsuhte alustamisel on alati suurem.

„Mõnedel alaealistel on elu väga halvasti läinud ja neil võib olla depressioon.“ Nii kirjutas 12-aastane Keio*¹⁶² Hiiu maalt vastuseks Lastekaitse Liidu üleskutsel¹⁶³ avaldada arvamus psühhiaatrilise abi kättesaadavuse osas alaealistele. Olles üks pea kahe sajast lapsest, kes ühe päeva jooksul 2020 oktoobris sellel olulisel teemal arvamus avaldas. Riigikogu menetles, hoolimata huvigruppide, sh Lastekaitse Liidu aktiivsest toetusest¹⁶⁴, ühe valitsuspartei vastuseisu tõttu 15 kuud eelnõu, mille eesmärk oli lastele tagada õigus pöörduda iseseivalt abi saamiseks psühhiaatri poole¹⁶⁵. On ju ennegi tõdetud¹⁶⁶, et laste osaluse arendamine vähendab täiskasvanute mõjuvõimu,

¹⁵³ Loe lähemalt: <https://www.sm.ee/et/uudised/noored-tegid-sotsiaalkaitseministrile-ettepaneku-tosta-seksuaalse-enesemaaramise-vanusepiiri>

¹⁵⁴ Loe lähemalt: <https://markalast.ee/2021/08/15/galerii-viisime-laste-ja-noorte-haale-arvamusfestivalile/>

¹⁵⁵ Loe lähemalt: <https://markalast.ee/>

¹⁵⁶ Loe lähemalt: <https://markalast.ee/hackthecrisisyouth/>

¹⁵⁷ Loe lähemalt: <https://markalast.ee/2021/04/30/laste-ja-noorte-haal-kohaliku-elu-korraldamisel/>

¹⁵⁸ Õiguskantsler (2021) Valimised ja kool: põhimõtted, kuidas tagada erapooletus 2021. aasta kohalikel valimistel. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/Valimised%20ja%20kool_p%C3%B5him%C3%B5tted%2C%20kuidas%20tagada%20erapooletus%202021.%20aasta%20kohalikel%20valimistel.pdf

¹⁵⁹ Loe lähemalt: <https://tarkvanem.ee/kasupere-artiklid/teavituskampania-laps-on-pereootel-2021-vahekokkuvote/>

¹⁶⁰ Justiitsministeeriumis koostatud eelnõu kohaselt on kavas tõsta seksuaalse enesemääramise vanusepiiri varasemalt 14 aastalt 16 aastale ja abiellumisiga 15 aastalt 16 aastale.

¹⁶¹ Ka Eesti võrdse kohtlemise võrgustik osundas 2020 ühisaruandes Eesti kolmanda üldise korralise ülevaatus (UPR) jaoks, et seaduslik abiellumise iga ja seksuaalse enesemääramise vanusepiir on liiga madalad. Loe veel: <https://www.err.ee/1608182935/uhingud-toetavad-seksuaalse-enesemaaramise-piiril-viieaastast-vanusevahet>; <https://www.lastekaitseliit.ee/et/2021/03/2011-ehk-10-aastat-tagasi-lastekaitse-liit-peab-vajalikuks-seksuaalse-enesemaaramise-eapiiri-tostmist/>

¹⁶² Nimi muudetud.

¹⁶³ Ibid. 46

¹⁶⁴ Loe lähemalt: <https://www.delfi.ee/artikkel/90172107/noorteorganisatsioonid-psuhhiaatriline-abi-peab-olema-vordset-kattesaadav-koigile-ka-alaealistele>; <https://www.lastekaitseliit.ee/et/2021/03/lastekaitse-liidu-poordumine-aeg-on-kuulata-haaletute-haali/>; kuula: <https://vikerraadio.err.ee/media/video/1108643>

¹⁶⁵ Loe lähemalt: <https://www.riigiteataja.ee/akt/124032021005>

¹⁶⁶ R.Stern. The Child's Right to Participation – Reality or Rhetoric? Uppsala 2006, lk 81 jj.

milleks ei pruugita alati valmis olla. Miski ei vabanda siiski taolist lapse õiguste rikkumist, elik poliitmängu õigusega laste vaimsele tervisele.

Lastearstid algatasid arutelu, kuidas tagada lapse parimad huvid juhul, kui lapse abivajadus on meditsiiniliselt põhjendatud, kuid vanemad keelduvad tema ravist. Õiguskantsleri Kantseleis 15. juunil 2021 toimunud ümarlaual¹⁶⁷, kus osalesid lastearstid, kohtunikud, lastekaitsepspecialistid ning SKA, justiitsministeeriumi ja sotsiaalministeeriumi esindajad, tõdeti, et kui lapse elu või tervis on ohus, tuleb lapse kaitseks sekkuda ning kõik osapooled peavad tegutsema kiiresti.

Jätakuvalt tuleb rääkida ka laste vaesusest¹⁶⁸. Statistika näitab, et vaesuse suhtes haavatavamad on ühe vanemaga elavad, puudega ja vene peredes kasvavad lapsed. Riigikogu sotsiaalkomisjon ja rahvastikukriisi lahendamise probleemkomisjon käsitlesid 2021. aasta lastekaitsepäeva puhul toimunud ühisel avalikul istungil „Laste vaesus – jalg taha juba stardis“¹⁶⁹ laste vaesuse teemat, muu hulgas moodustati Eesti rahvastiku toetusrühm ja 6500 sügavas vaesuses elava eesti lapse toetusrühm. Arutelul osundas õiguskantsleri nõunik vajadusele suunata toetus ja abi otse lastele, sh lahendused peavad lähtuma lapse vajadusest ning toetama lapse arengut olenemata sellest, millised on pere võimalused.

Eesti kultuuri koda rõhutas 2020 avalikus pöördumises, et Eestis on nii huvihariduse kui ka huvitegevuse rollid talendipoliitika kujundamisel kasutamata – ja seda just vähese mõtestamise tulemusena. LÕK-i kohaselt on lapsel õigus elule ja arengule, õigus haridusele, õigus mittediskrimineerimisele, kaasatusele. Huvihariduse- ja tegevuse puhul saame rääkida nii mitmekülgse arengu toetamisest kui ka haridusest, samuti on see ennetav meede ebavõrdsuse ja riskikäitumise vähendamisel aga ka kindlasti laste ja noorte vaimse tervise toetamisel. Pandeemiast tingitud vaimse tervise probleemide valguses tekitas vastuseisu Vabariigi Valitsuse ettepanek, hoolimata Eesti majanduse kasvust, vähendada alates 2022 omavalitsustele eraldatavat huvitegevuse toetust. Samas selgus sotsiaalministeeriumi uuringust „Vaimse tervise toetamine KOV tasandil“¹⁷⁰, et huvihariduse ja -tegevuse pakkujad nii erasektori kui kohaliku omavalitsuse tasandil vajaksid täiendavat tuge laste tagasitoomisel huvihariduse juurde, kuna piirangute periood on harrastusi mõjutanud. Kärbetust loobumiseks tegid avaliku pöördumise peaminister Kaja Kallase ja minister Liina Kersna poole noortevaldkonna organisatsioonid¹⁷¹, vastuseisu otsusele väljendas Eesti Linnade ja Valdade Liit¹⁷² ja teravalt kritiseeris laste huvisid eiravat otsust MTÜ Lastekaitse Liit¹⁷³, viidates muuhulgas ÜRO Lapse Õiguste Komitee poolt Eestile tehtud soovitudele (2017), et riik peab viima läbi kärpemeetmete mõjuhindamised valdkondades, mis on otseselt ja kaudselt lapse õigustega seotud.

Tulevikusuunad

ÜRO Lapse Õiguste Komitee rõhutas 2017. aastal tehtud lõppjäreldestes Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta, et kui siseriiklikud õigusaktid on suures osas konventsiooniga vastavuses,

---

¹⁶⁷ Ibid. 77

¹⁶⁸ Ibid. 81

¹⁶⁹ Loe lähemalt: <https://www.riigikogu.ee/pressiteated/sotsiaalkomisjon-et-et/komisjonide-uhine-avalik-istung-keskendub-koigest-ilma-jaetud-lastele/>

¹⁷⁰ Vaimse tervise toetamine KOV tasandil. Küsitlustulemuste ülevaade (2021). Sotsiaalministeerium. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/kov_kysitlustulemused_raport_v18_05_003.pdf

¹⁷¹ Loe lähemalt: <https://ank.ee/uudised/noortevaldkonna-organisatsioonide-avalik-poordumine-peaminister-kaja-kallase-ja-minister-liina-kersna-poole/>

¹⁷² Loe lähemalt: <https://www.err.ee/1608212632/terik-ja-trei-riik-on-tapselt-nii-tugev-kui-on-meie-linnad-ja-vallad> ja kuul: <https://vikerraadio.err.ee/1608196354/reporteritund-lastevaimne-tervis>

¹⁷³ Loe lähemalt: <https://www.err.ee/1608231297/lastekaitse-liit-kritiseerib-valitsuse-plaani-karpida-huviharidust>; vaata: <https://www.youtube.com/watch?v=rWY5nFcWaus>

siis nende praktiline rakendamine seda alati ei ole. Ka aastal 2021 tuleb paraku jätkuvalt¹⁷⁴ sama tõdeda, olgu siis kõne all näiteks füüsilise karistamise pooldajate suur arv, teenuste ebaühtlane kättesaadavus, regionaalne ebavõrdsus, laste osaluse ebapiisav tase või elatise võlgnike jätkuvalt suurenev arv. Ka Eesti võrdse kohtlemise võrgustik¹⁷⁵ osundas 2020 ühisaruandes Eesti kolmanda üldise korralise ülevaatus (UPR) jaoks eelnimetatud aga ka teistele lapse õigusi puudutavatele kitsaskohtadele, esitades ka relevantsed ettepanekud lahendusteks (ülevaatus p.43-56)¹⁷⁶.

COVID-19 pandeemia on süvendanud olemasolevaid probleeme ja ebavõrdsust ning loonud uusi. Pandeemiast tingitud piirangud on puudutanud laste hariduse omandamist, sotsiaalseid suhteid, vaimset tervist. Praktikast vähenes ka lapse õigus turvalisusele, mängule ja vabale ajale. Paljud lapsed ei ole saanud teha sporti ega osaleda vabaaja-, kunsti- ja kultuuritegevuses, mis on aga nende arenguks ja heaoluks hädavajalik.

Ameerika kirjanik Jerome David Salinger on toonitanud, et laps on külaline majas, keda peab armastama ja austama – kuid mitte ealeski kohtlema kui omandit¹⁷⁷. Öeldakse, et laevu ehitatakse selleks, et nad saaksid sadamast välja sõita, paralleeli saab tõmmata ka lastega, nende heaolu ja arengu toetamisega. Eesti kirjanik Piret Raud ütles väga tabavalt oma viimases romaanis „Verihurmade aed“, et kõigest saab asja, kui vaid ruumi anda ja korralikult kasta.

Seega on meie, täiskasvanute, omavalitsuse ja riigi, roll anda lastele ruumi - avaldada oma arvamust, võimaldada tegeleda asjadega, mis neil silma särema panevad ja olla toeks. Kuulata muret ja pakkuda lahendusi ning toetavaid meetmeid mitmekülgeks arenguks, lähtudes ikka ja alati lapse parimatest huvidest. Deklareerimisest on vaja jõuda tegudeni. Lapsed peavad riigile olema olulised kogu aeg, mitte ainult tuleviku vaates, täiskasvanuina - töjõu ja maksumaksjatena. Kui otsused puudutavad lapsi ja laste heaolu suurendamist, siis need otsused on vaja alati teha parteipoliitikat kõrvale jättes ning leida konsensus erakondadeüleselt - lapse huvisid arvestavalt ja aega kaotamata. Islandi peaminister Katrin Jakobsdóttiri kohaselt nõuab inimõiguste edendamise poliitilist julgust ja tahet. Oma riigi eest vastutame ju kõik koos ja igaüks eraldi, nagu on öelnud Eesti president Lennart Meri.

Soovitused

- Suurendada laste mõju ühiskonna kujundamisel, edendada laste osalemist erinevates otsustusprotsessides, seeläbi tugevdada ühiskonna sidusust.
- Teavitada ühiskonda senisest enam lapse õigustest, sh suurendada inimõiguste hariduse mahtu erinevatel koolitasemetel ning lastega seotud ametialade baas- ja täiendõppes.
- Tagada senisest efektiivsem ÜRO Lapse õiguste konventsiooni rakendamine, sh laste sotsiaalsete põhiõiguste tagamine ja ebavõrdsuse vähendamine. Pöörata rohkem tähelepanu ennetusele, varajasele märkamisele, vägivalda- ja kiusamise vaba kasvukeskonna toetamisele, vaimse tervise teenuste ja tugispetsialistide kättesaadavuse tagamisele, huvihariduse kättesaadavusele. Panustada multidistsiplinaarse koostöö edendamisele, ennekõike COVID-19 mitmekülgete mõjude leevendamisel.
- Koguda süsteemselt statistilist teavet (sh esitada regulaarselt raporteid), mille analüüsile tuginevalt kujundada lapse õigusi tagavaid poliitikaid, sh pidada senisest enam poliitika kujundamisel silmas keskmisest haavatavamaid lapsi, analüüsida nende olukorda ja välja töötada parimad toetamise võimalused.
- Arendada riskikäitumise vähendamiseks laste ja noorte sotsiaalseid oskusi, vägivallavabu konfliktilahendamise oskusi. Toetada erinevatel viisidel laste vaimset tervist, ning laste ja

¹⁷⁴ Ibid. 50

¹⁷⁵ Liikmed: Eesti Inimõiguste Keskus, Eesti LGBT Ühing, Eesti Noorteühenduste Liit, Eesti Puuetega Inimeste Koda, Eesti Vegan Selts, Lastekaitse Liit, Oma Tuba, Eesti Üliõpilaskondade Liit, Eesti Pagulasabi, Naiste Tugija Teabekeskus. Loe lähemalt: <https://humanrights.ee/teemad/vordne-kohtlemine/vordse-kohtlemise-vorgustik/>

¹⁷⁶ Ühisaruanne Eesti kolmanda üldise korralise ülevaatus (UPR) jaoks. 2020. Eesti võrdse kohtlemise võrgustik. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://humanrights.ee/app/uploads/2020/12/UPR-EST-uus.pdf>

¹⁷⁷ Loe lähemalt: Salinger J.D. „Puusepad, tõstke kõrgele sarikad“. Tallinn 1973 lk.371

vanemate omavahelisi suhteid.

- Tõsta kogu ühiskonna teadlikkust abivajavast lapsest teavitamisest, et lapsed ei jääks oma muredega üksi. Märkata ka märkamatu ja kuulata hääletute hääli. Eestis on aeg lisaks märkamisele jõuda ka tegutsemiseni.

JUHTUMIKIRJELDUS LAPSE ÕIGUSTE RIKKUMISEST

„Mul oleks samuti vaja psühhiaatri juurde minna, kuid mu vanemad ei toeta mind, seega ootan aasta möödumist, et 18-aastasena ise abi otsida saaksin. Ka alaealised vajavad abi! Kui nad praegu abi ei saa, läheb see hiljem hullemaks, sest probleemid ei kao ära, vaid segavad edasist elu. Ravimeid ei doseerita üle, 17-aastased teavad juba ise ka, kuidas ravimeid manustada. Mõelgem pigem sellele, kui väga neid noortel vaja on, et nad end paremini tunneksid.“ Nii kirjutas 28. oktoobril 2020. aastal 17-aastane Mari Harjumaalt vastuseks Lastekaitse Liidu üleskutsule avaldada arvamust alaealistele psühhiaatrilise abi kättesaadavuse kohta. Abivajavatel lastel oli vaja oodata, millal nad täiskasvanuks saavad, et realiseeruks ÜRO Lapse õiguste konventsiooni artiklist 24 ja Eesti Vabariigi Põhiseaduse §-st 28 tulenev iga lapse õigus tervise kaitsele. Nõrritav oli poliitpingpong psühhiaatrilise abi seaduse muudatuse ümber. Riigikogu menetles, hoolimata huvigruppide aktiivsest toetusest, ühe valitsuspartei vastuseisu tõttu 15 kuud psühhiaatrilise abi seaduse eelnõu, mille eesmärk oli tagada lastele õigus pöörduda iseseisvalt abi saamiseks psühhiaatri poole. Miski ei vabanda taolist lapse õiguste rikkumist ehk poliitmängu õigusega laste vaimsele tervisele.